

Лазарович Надія

МАРКЕРИ СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна
e-mail: thc.dep.philosophy@lnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0001-9664-3040

Окреслено тенденцію формування ідентифікаційних стратегій та практик в сучасному українському суспільстві, яке характеризується поліваріативністю та мозаїчністю. Проаналізовано впливи глобалізації, засилля взірців технокультури, втрату аксіологічних пріоритетів та традиційних патернів культури у сучасному українському соціумі. Сучасна українська культура втягнена у цивілізаційний вир процесів глобалізації – нелінійних масштабних взаємодій міжкультурної асиміляції та інтеграції. Внаслідок глобалізаційних процесів та засилля взірців технокультури в українському соціокультурному просторі простежується засилля стандартів масової культури, принципів стандартизації та тиражування. Своєю чергою, «амбівалентність» та «подвійні стандарти» колоніального радянського минулого, тільки ускладнюють питання формування української соціокультурної ідентичності та аксіологічних пріоритетів.

На формування дискурсу ідентичності сучасного соціокультурного дискурсу України мають вплив концепції культурного плюралізму, які втілюються передусім у положеннях мультикультуралізму (значущість різноманіття культурних форм), транскультурності (система цінностей, яка формується на транснаціональному рівні), інтеркультурності (діалогічна парадигма спів-буття різноманітних культур) тощо.

У статті запропоновано окреслити шляхи подолання ідентифікаційної невизначеності українського суспільства (на основі аналізу праць класичних та сучасних дослідників). Підкреслено, що формування ідентичності в сучасному українському суспільстві ускладнювався довготривалими спробами викорінення національних цінностей та ідей, пригніченням національної свідомості та нищенням історичної пам'яті й національних здобутків. Визначено, що в контексті цивілізаційних зрушень та кризового становища сьогодення при формуванні соціокультурної ідентичності особа звертається до базових архетипів духовності та субстанційності. Необхідність сучасної соціокультур-

ної ситуації сьогодення зумовлює звернення до етнонаціонально-духовних надбань українського народу, котрі здатні слугувати вагомою аксіологічною константою у бутті нашої нації.

Постановка проблеми. Соціальні, економічні, політичні та культурні виклики сучасного цивілізаційного розвитку зумовлюють втрату аксіологічних пріоритетів та втрату ідентифікаційних стратегій та практик суспільного буття особи. Не випадково симптоматичною постає магістральна тенденція розвитку сучасного соціокультурного простору – стадія занепаду, регресії, кризи домінанти культури. Водночас можна констатувати той факт, що стрімкий соціокультурний поступ сьогодення залишає все менше місця для осмислення минулого, адже з інтенсивністю змін людина змушена постійно пристосовуватися до нових викликів та цінностей, тим самим відносячи на маргінес свідомості ідеї вкорінення та збереження історичної пам'яті. Відтак, питання формування соціокультурної ідентичності в сучасному українському суспільстві набуває особливої актуальності та смислового наповнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Симптоматичні тенденції ідентифікаційної невизначеності сучасного соціокультурного простору, засилля взірців технокультури та окреслення стрімкості змін сучасної цивілізації висвітлені у працях Е.Тофлера, Ж. Дельоза, Ф.Гваттарі, К.Герца та ін. Маркери формування та окреслення кризового стану соціокультурної ідентичності в українському суспільстві розглядаються у публікаціях С. Кримського, М. Рябчука, О. Пахльовської, В. Крисаченка, А. Зубенка. Традиційні ідентифікаційні практики висвітлені у працях класиків української культурологічної думки – В. Антоновича, І. Крип'якевича, Д. Чижевського, М. Шлемкевича. Змісту поняття «національна ідентичність» присвячені дослідження Б. Андерсона, Е. Сміта та Е. Гелнера, а також українських вчених – М. Гримич, Л. Нагорної та П. Гнатенка. Питання подолання кризи ідентифікаційної невизначеності українського суспільства висвітлюють праці Л. Костенко, М. Поповича, М. Жулинського.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У статті здійснено спробу здійснити філософсько-культурологічний аналіз соціокультурного контексту формування колективних форм ідентичностей (етнічна, національна, наднаціональна) на основі узагальнених теоретико-світоглядних положень класиків української культурологічної думки та сучасних дослідників українського соціуму.

Мета статті. Магістральною метою статті є проаналізувати зв'язок теоретичного дискурсу ідентичності із загальним контекстом українського соціокультурного простору, виходячи із впливу його титульних маркерів (глобалізація, мультикультуралізм, маргінальність, кризовість), а також запропонувати шляхи подолання ідентифікаційної невизначеності українського суспільства (на основі аналізу праць класичних та сучасних дослідників).

Отож, сучасний соціокультурний простір, який характеризується поліваріативністю та мозаїчністю, часто визначають як «суспільство знань і комунікацій», де постулюється перманентна генерація нових ідей, концепцій, тенденцій. Ці зміни зумовлюють сутнісні пертворення соціокультурних способів

комунікацій між людьми, адже внаслідок глобалізаційних процесів та засилля взірців технокультури істотно змінюються способи та методи міжособистісної взаємодії. Сучасний соціум характеризується зростанням тенденцій індивідуалізації та автономії особи – людина легко змінює соціальні структури, зв'язки, та гнучко вибудовує взаємини з іншими, включається у різні соціальні спільноти та культурні традиції.

Соціотехносфера, засилля медійних потоків, постійна плинність новизни та актуальності інформації – всі ці чинники динамічного суспільного поступу не залишають місця для «глибинного занурення» у суть речей. Як влучно висловилися Ж. Дельоз та Ф. Гватарі, «світ втратив власний стержень, перетворився на хаос...., в якому на зміну ідеології «впорядкованості речей» приходять те, що може бути визначено ідеологією «безладдя і розпаду» [7, с. 570]. Відтак, свідомість сучасної людини не здатна витримати перевантаження інтенсивністю перманентних змін, коли у сучасному суспільстві панують магістральні тенденції «життєвої дезорієнтації». Не випадково визначний теоретик сучасної західної цивілізації Е.Тоффлер ще наприкінці ХХ ст. вводить поняття «футурошоку» – тенденція, що відображає стрімкий темп суспільних змін: «Він постає внаслідок нашарування взірців нової культури на стару. Це – культурний шок у нашому власному соціумі. У наш час людина зіштовхнулася саме із такою перспективою. Зміни лавою обрушались на нас, і більшість людей виявилися до них не готовими» [21, с.14]. Теоретик інформаційного суспільства та адепт «Третьої хвилі» підкреслює, що, зрештою, «нам нелегко знайти слова, щоб описати всю силу та неосяжність карколомної переміни. Ми чуємо про невиразні обрії Космічної доби, Інформаційної доби, Ери електроніки або Глобального села» [22, с.19], які тільки підкреслюють стрімку динаміку сучасного соціокультурного розвитку.

Відтак, відбувається актуалізація дослідження формування соціокультурної ідентичності, яка пов'язана передусім з тим, що соціотехносфера сучасної інформаційної культури, яка постає її «матеріальним тілом», дуже часто відносить на маргінес субстанційно-духовні основи культури. Це, безсумнівно, зумовлює тотальну дегуманізацію і кризовий стан духовних вартостей. Як зазначає український філософ С. Кримський: «Майбутнє все більше підпадає під логіку технічної раціональності, логіку перманентних перетворень, що впливають з природи техносфери» [13, с.199].

Водночас, слід зауважити, що сучасна українська культура втягнена у цивілізаційний вир процесів глобалізації – нелінійних масштабних взаємодій міжкультурної асиміляції та інтеграції. Відтак, за словами М. Жулинського, «на культуру лягає колосальне навантаження, оскільки глобалізація, мов космічна «чорна діра», втягує народи і культури у всесвітній комунікаційний «котел». З одного боку, цей процес глобальної комунікації сприяє розповсюдженню культур, інтенсивному культурному діалогові, з іншого – задіює механізми культурної уніфікації, стираючи національний образ із цивілізаційної матриці» [8, с. 88].

Глобальні процеси, інтегруючи зовнішній культурний простір, посилюють внутрішню диференціацію, внаслідок чого сучасна людина опиняється у велетенському мозаїчному та фрагментарному колажі культурних традицій. «Замість диференціації та розсортуння за чітко окресленими комірками, осередками

(тобто за соціально-просторовою ознакою з певними визначеними межами), – зауважує К. Герц, – абсолютно різні підходи до життя починають перемішуватися на нечітко окреслених просторах (тобто в соціальних просторах, межі котрих – рухливі, розмиті й важковизначені)... Мати справу з пейзажами і натюрмортами – це одне, а з панорамами і колажами – цілком інше» [3, с. 182].

Глобалізація, що торкається передусім «квінтесенції» національних культур, змінює їхні ціннісно-нормативні основи, світоглядне підґрунтя етнічної самобутності, вносячи у такий спосіб невизначеність у смислові виміри буття людини в соціокультурному просторі. Невипадково тенденційним виявом аксіосфери сучасної цивілізації постає феномен етномагнетизму – прагнення людини бути долученою до практично етнічно однорідного культурного простору.

Сучасний український соціокультурний простір включений у вир цивілізаційних процесів глобалізації, проте для гідного інтегрування у глобальну культуру, необхідно самим досягнути систему національних цінностей та пріоритетів, осмислити здобутки української культури. Хоча, на переконання М. Жулинського, «українське суспільство не встигло набути статусу культурної самостійності – не сформувало ще нову культурно-історичну реальність, визначальним критерієм якої є національна духовна традиція і відкритість для діалогу з іншими національними культурами» [9, с. 68]. Безсумнівно одне: перспективи розвитку української культури повинні дотримуватись позицій «міжкультурного полілогу», що неодмінно передбачає збереження та розвиток розмаїття культурних цінностей, норм, взірців, парадигм і форм діяльності, виходячи з діалогічної взаємодії різних культур. Розглядаючи шляхи та перспективи розвитку української культури, варто звернути увагу на концепцію «гуманістичного глобалізму», інтегрована суть якої полягає у втіленні ідеї становлення багатополярної спільноти країн, народів і культур, що є альтернативою так званого «конфронтаційного поліцентризму» [18, с. 343–348].

Ідеї культурного розмаїття, культурного плюралізму втілюються передусім у концепціях мультикультуралізму, транскультурності, інтеркультурності та ін. Відтак перспективи розвитку української культури у XXI ст. неможливо розглядати без урахування цих соціокультурних цивілізаційних маркерів епохи. Отже, феномен транскультуралізму орієнтує сучасну людину на систему цінностей, яка формується на наднаціональному, транснаціональному рівні, зумовлюючи розвиток тенденцій уніфікації соціокультурного простору. Натомість інтеркультуралізм постає явищем активної міжкультурної взаємодії, що ґрунтується на діалогічній парадигмі спів-буття різноманітних культур. Відповідно мультикультуралізм можна визначити як ідеологію, політику та соціальний дискурс, що визнає правомірність та цінність культурного плюралізму, значущість різноманіття культурних форм. Це дає змогу формувати єдиний соціокультурний простір на засадах толерантного спів-буття традиційних етнічних чи національних культур (в Україні, для прикладу, – культура татар у Криму, культури румунської та угорської діаспори на Закарпатті та ін.). Мультикультуралізм, підґрунтя якого становлять загальногуманістичні цінності, може стати також основою гармонійного співіснування самобутніх суб'єктів культури у полікультурному і фрагментарному українському соціумі – поліетнічному, поліконфесійному, білінгвістичному.

Слід констатувати, що цивілізаційні глобальні зрушення, засилля стандартів масової культури, принципів стандартизації та тиражування, а з іншого – «амбівалентність», «подвійні стандарти» колоніального радянського минулого, тільки ускладнюють питання формування української соціокультурної ідентичності та аксіологічних пріоритетів. На переконання українського дослідника М. Рябчука, подолання постколоніальної спадщини сучасного українського соціуму, а відтак і проблему ідентифікаційної невизначеності, здійснити набагато важче, аніж викоринити із суспільної свідомості комуністично-тоталітарні пережитки минулого. Це скеровано на «світоглядну розгубленість, «шизофренічність», одночасну зорієнтованість на протилежні, взаємовиключні цінності...ця «амбівалентність» не є лише «спадком» – закономірним наслідком різкого переходу суспільства від однієї системи цінностей до іншої, а й свого роду набутком – результатом цілеспрямованої діяльності посткомуністичних еліт, спрямованої на атомізацію та дезорієнтацію суспільства» [19, с.45]. Таким чином, питання формування культурної ідентичності в сучасному українському соціокультурному просторі постає не так однозначно.

Слід наголосити, що у основу феномену ідентичності закладені стійкі структури суспільної свідомості – ідентети, які сформувалися впродовж тривалих історичних періодів. Проте, з іншого боку, формування ідентичності піддається деконструкції під впливом змін, які характерні для сучасного соціокультурного простору, тим самим поглиблюючи стан «ідентифікаційної невизначеності» українського соціуму. Процес побудови української національної ідентичності ускладнювався довготривалими спробами викоринення національних цінностей та ідей, пригніченням національної свідомості та нищенням історичної пам'яті й національних здобутків шляхом створення монолітної «радянської» ідентичності. Відтак, як пише О. Пахльовська, ми маємо справу з культурою та суспільством, котре «впродовж принаймні трьох століть проіснувало фактично в режимі постійного геноциду, етноциду і лінгвоциду, – суспільством, у якому відтак були порушені етичні основи внутрішньої та зовнішньої комунікації» [16]. Тому сьогодні ми стикаємося з тотальними процесами маргіналізації, що охопили українське суспільство, в якому сформувалися чільні соціальні прошарки «манкуртів», що не мають чітких національно-культурних орієнтацій, не можуть заявити про свою причетність до цінностей української культури. Відповідно, культивування ідентифікаційних практик – це надто тривалий процес, що передбачає поєднання історичних передумов, спадкоємності традицій, особливостей ментальності та перспектив розвитку української культури.

Так, проблема ідентичності набуває особливого змістового наповнення в українському соціокультурному просторі, адже наша держава знаходиться в сильному полі суперечливих суспільно-цивілізаційних тенденцій – глобалізаційних та національно-етнічних, орієнтації на Захід чи на Схід тощо. Все це створює ситуацію «системної кризи» українського суспільства, адже на сучасному етапі соціокультурного розвитку спостерігається надзвичайно вузький спектр застосовуваних ідентифікаційних практик. Зокрема, сьогодні в Україні домінантними є дві такі практики: консервативно-ретроспективна модель, що ґрунтується на ідентифікації з власною історією, народною культурою, яка не завжди

враховує сучасні процеси соціокультурного поступу, а також модель орієнтації «на інших» шляхом самоототожнення з демократичними країнами Заходу [10, с. 17–18], в межах якої часто нівелюються особливості ментальності, історичної спадкоємності та рис національного характеру українців. Відтак, це зумовлює своєрідний «простраційний стан культури», коли «одна її частина – псевдомодерна, – полюючи за уявним майбутнім, відчужує від себе реальне минуле. Інша – консервативна – прив'язавши до себе уявного минулого, відчужує від себе реальне майбутнє» [16].

Глобалізаційні процеси та полівекторність соціокультурного розвитку українського суспільства зумовлюють формування моделей ідентифікаційних практик на наддержавному, наднаціональному рівні – так з'являється феномен наднаціональної ідентичності. Так, метою створення наднаціональних ідентичностей, що виявляється у творенні «постнаціонального суспільства», є логічна анігіляція, реконфігурація національної ідентичності в ситуації зникнення національних держав і утворення наднаціональних об'єднань – ЄС, ЄП тощо.

Що стосується українського національно спрямованого варіанту ідентифікаційних практик, то варто наголосити, що світоглядні уявлення про українську культуру та спільноту виходять, як правило, з передумов її трактування як традиційно-селянської, котрій притаманний хліборобський характер. Як стверджує дослідниця М. Гримич, в українському суспільстві переважали локально-регіональні ідентичності, як от інтерес до справ свого села або ж психологічна замкнутість у межах своєї домівки та зосередження на членах власної родини [Див.: 5]. Модель регіональної ідентичності, за словами Л. Нагорної, – «одна з традиційних, найбільш глибоко закорінених. В її основі – генетична спадковість багатьох поколінь, що жили на даній території» [15, с. 81]. Не дарма, визначаючи історичні передумови ідентифікаційних моделей українства, І. Крип'якевич наголошує на таких атрибутивних характеристиках як пошана до рідної землі та готовність її захищати: «Войвник і господар – це тип давнього українця. Осередком, у якому розвивався цей військово-господарський світогляд, був рід... Рід творив невелику, але дуже суцільну групу, з'єднану зв'язками крові і спільними інтересами; за своїх членів солідарне заступався, обороняв їх, мстився за їх кривду. До воєнного походу члени роду виступали як один бойовий відділ, свідомий того, що бореться за свою оселю, майно, своїх дітей. Рід мав свої традиції, шанував своїх предків, культивував давні обичаї, творив норми життя» [14, с. 152].

Світоглядно-філософські засади формування національної ідентичності українців визначаються зазвичай теоретичними обґрунтуваннями їхніх етнопсихологічних констант та деяких особливостей характерології. Особливості української національної ідентичності зумовлюються рисами національного характеру, на що звертає увагу Д. Чижевський: «безумовною рисою психічного укладу українця є – емоціоналізм і сентименталізм, чутливість та ліризм; найяскравіше виявляються ці риси в естетизмі українського народного життя і обрядовості... Поруч з цими рисами стоять індивідуалізм та стремління до «свободи» в різних розуміннях цього слова... Поруч з цими двома основними рисами стоїть третя – неспокій і рухливість, більш психічні, ніж зовнішні, неспокій

і рухливість, що є, яко зі своєю основою, зв'язані із певним «артистизмом» «натури» [24, с. 20–21]. На деяких характеристиках українського національного характеру, що зумовлюють ментальні виміри національної ідентичності, наголошує В. Антонович, стверджуючи, що моральний ідеал українців, що опосередковано визначає їхню національну ідентифікаційну приналежність, – «це правда, правдивість, громадська рівноправність. Такий ідеал вбачається в стародавньому віці, в козацькій раді, в Запоріжжі, де члени мали повну волю і рівноправність – всі були однакові й рівні» [2, с. 98].

Зокрема, певний спектр ідентифікаційних практик для української людини пропонує М. Шлемкевич, аналізуючи соціокультурну ситуацію масових «душевних зламів» та «межових ситуацій» у носіїв української ідентичності. «Загублена українська людина» втратила свої світоглядні орієнтири – соціокультурні, морально-етичні, естетичні. Тим не менше, М. Шлемкевич пропонує низку ідентифікаційних моделей (можна провести паралелі зі стадіальною концепцією С. К'єркегора): 1. «старосвітський поміщик» (філістер), що знаходить себе у щасті, як правило, біологічного існування та обивательського матеріального добробуту; 2. «сковородянська людина», сенсом життя якої є особисте самопізнання та духовне самовдосконалення, однак вона не включається у творення соціокультурних засад суспільства; 3. «гоголівська людина» – особа, котра може і здатна щось зробити для спільноти, держави, однак або стала жертвою політичної кон'юнктури, або свідомо обрала шлях служіння національним інтересам іншої держави; 4. «шевченківська людина», котра стверджує цінності моральних ідеалів вільного духу, а також розуму та науки [25, с. 17–21]. Реалізація ідеалу ідентифікаційної моделі «шевченківської людини», за переконаннями М. Шлемкевича, здатна скласти основу справжньої «спільноти вільних духом людей».

Звідси, особливої актуальності у сучасному українському суспільстві набуває формування моделей *етнічної* ідентичності, особливості становлення якої пов'язують із тими характерними та самобутніми рисами етнічної спільноти, котрі можуть слугувати основою винятковості осіб, що себе з нею ідентифікують, їхньої культурної відмінності від представників інших етнічних груп тощо. Варто зауважити, що саме в межах етнічної культури, котра складає квінтесенцію етнічної ідентичності, відбувається формування контрарних світоглядних установок «свій» – «чужий».

В українському суспільстві зазвичай етнічна ідентичність зіставляється з низкою ідентитентів, одним із яких є територіальна спільність – «життєвий простір» етносу: «Територіальне розмежування як знання територіальних меж розповсюдженості представників свого етносу (так званого «ареалу етносу») вважається однією з умов формування етнічної свідомості, етнічної самосвідомості та похідної від них етнічної ідентичності» [23, с. 276]. Також вагомими ідентитентами, які визначають умови формування етнічної ідентичності, є: наявність спільної мови, звичаїв, традицій, обрядів, що передаються від покоління до покоління, а також єдності історії, наявності спільних історичних витоків, «коренів». Так, Е. Сміт визначає шість головних атрибутів етнічної спільноти, що слугують підґрунтям для формування культурної ідентичності, зокрема – «гру-

пова власна назва; міф про спільних предків; спільна історична пам'ять; один або більше диференційних елементів спільної культури; зв'язок із конкретним «рідним краєм»; чуття солідарності у значної частини населення... Де є такий комплекс елементів, перед нами вочевидь постає спільнота з історичною культурою і чуттям спільної ідентичності» [20, с. 31].

Як стверджує Е. Гелнер, у сучасному світі кожна «людина повинна мати національність, так само, як вона має ніс та вуха» [6, с. 33]. Тому питання національної ідентичності в сучасному українському суспільстві постає чи не найгостріше, адже вона постає перманентним процесом формування основних складових компонент національного буття. Щодо формування світоглядних засад національної ідентичності, то змістовно вона зіставляється з ідеєю нації, що, за Б. Андерсоном, дефініціюється як «уявлена політична спільнота... Вона уявлена тому, що представники навіть найменшої нації ніколи не знатимуть більшості зі своїх співвітчизників, не зустрінуть і навіть не чути будуть нічого про них, і все ж в уяві кожного житиме образ їх співпричетності» [1, с. 23]. Так, на відміну від етнічної, національна ідентичність «знаходить свій головний прояв у горизонтальній ідентифікації членів певної спільноти як співгромадян. Акцент робиться при цьому на загальнонаціональних цінностях – національному інтересі, національній безпеці тощо» [15, с. 62]. Також до основних світоглядних ідентитентів, що визначають приналежність до національної спільноти, відносять: національний характер, національна самосвідомість, а також національна ідея, за допомогою яких кожен українець ідеологічно усвідомлює себе представником єдиної нації. Так, національна ідея постає тією віссю, стрижнем, який є опорою, основою національної ідентичності. За словами М. Поповича, «національна ідея – суспільний проект загальнонаціонального масштабу, невід'ємною частиною якого є певне уявлення про об'єктивне становище нації, її цінності й проблеми, а також про загальнонаціональні цілі та шляхи їх досягнення» [17, с. 6]. Національна ідея – це теоретико-практичний вираз самоусвідомлення українським народом своєї самобутності та індивідуальності, власної самоцінності, права на самовизначення та самостійний розвиток, на національну незалежність. Відтак, національна ідея постає формою сприйняття глибинної сутності народу, в якій відображена його духовна першооснова, мета, сенс та фундаментальні принципи існування, що пронизують собою все національне буття.

Наголосимо, що лінія напруги у світовідчутті сучасної української людини виявляється у площині сфери зустрічі та взаємодії системоутворювальної, традиційно-етнонаціональної та позитивно-самозберігаючої складової буття людини і суспільства, з одного боку, й інноваційно-змінюючої, глобально-універсалізуючої ознаки культури – з іншого. Відповідно, межовість сучасної соціокультурної ситуації сьогодення зумовлює звернення до етнонаціонально-духовних надбань українського народу, котрі здатні слугувати вагомою аксіологічною константою у бутті нашої нації, визначаючи парадигмальні світоглядні орієнтири сучасного українського соціокультурного простору.

Так, у ситуації «кризи розуму» й переосмислення раціоцентричних установок надзвичайно гостро постає проблема пошуків стійкого опертя, адже сьогодні

українська людина потребує внутрішнього ядра, яким можуть стати саме духовні чинники, внутрішньо-іманентні характеристики, що торують шлях виходу із світоглядної, морально-духовної кризи сьогодення. «Фаустівський тип» людини, лінійний підхід до її розуміння вже вичерпав себе, – у сучасних соціокультурних реаліях варто звернутися до іншого виміру особи, який ґрунтується на невичерпних внутрішніх ресурсах – духовних вимірах. Особливої актуальності та гостроти сьогодні набуває проблема «духовно-морального оновлення», пошуку нових аксіологічних вимірів українського суспільства, тому на особливу увагу заслуговує звернення до буттєвої укоріненості української людини, адже особа в контексті цивілізаційних зрушень сьогодення, втрачаючи зовнішнє опертя, шукає надійну «підоснову» якраз у глибинах власного духовного існування, у духовності. Отже, потрібно самим досягнути систему національних цінностей та пріоритетів, осмислити здобутки української культури. Однак, на переконання М. Жулинського, «українське суспільство не встигло набути статусу культурної самостійності – не сформувало ще нову культурно-історичну реальність, визначальним критерієм якої є національна духовна традиція і відкритість для діалогу з іншими національними культурами» [9, с. 68]. Проте, безсумнівно, перспективи розвитку української культури повинні виходити з позицій «міжкультурного полілогу», котрий неодмінно передбачає збереження й розвиток розмаїття культурних цінностей, норм, взірців, парадигм і форм діяльності, базуючись на принципах діалогу й взаємодії різних культур. Відтак, нашим пріоритетним завданням, за словами Л. Костенко, постає «розробити свою гуманітарну політику, її стратегію та пріоритети. Зафіксувати себе у свідомості людства парадоксом молодій держави з тисячолітньою культурою, що була досі заблокована в силу історичних причин. Бути відкриттям для світу, а не морально ущербним народом в абераціях чужих віддзеркалень» [11, с. 11].

Як зазначає український філософ С. Кримський, «про будь-яке явище культури можна говорити лише в контексті вираження та використання живого досвіду історії та його можливостей з погляду перетворення цього досвіду на цінності сучасного ладу життя... Культура – це система перенесення цінностей сучасності в буття людини, у смисл її життєдіяльності з урахуванням досвіду минулого і перспектив майбутнього» [12, с. 20]. Таким чином, на сучасному етапі соціокультурного розвитку особливої ваги набуває актуалізація минулого як осучаснення цінностей та досвіду минулих поколінь, інваріантних структур організації життєвого світу людини у побудові майбутнього. Саме тому нам так важливо не втратити ті глибинні субстанційно-духовні надбання й етнонаціональні традиційні виміри, котрі становлять основу національного буття України та самобутнього життєбачення українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ: Критика, 2001. 432 с.
2. Антонович В. Три національні типи народні // В. Антонович. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. Київ: Либідь, 1995. С.90–102.

3. Герц К. Польза разнообразия // Thesis. Вып. 3. 1993. С. 168–184.
4. Гнатенко П. Идентичность: философский и психологический анализ / П. Гнатенко, В. Павленко. Київ: Арт-Пресс, 1999. 466 с.
5. Гримич М. В. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців. Київ : АТ Віпол, 2000. 381 с.
6. Гелнер Е. Нації та націоналізм. Київ: Таксон, 2003. 300 с.
7. Делёз Ж. Анти-Эдип: Капитализм и шизофрения / Ж. Делёз, Ф. Гваттари. Екатеринбург: У-Фактория, 2007. 672 с.
8. Жулинський М. Кому довірити облаштування справедливої держави? Національна еліта – духовний щит на порозі глобалізації / М. Жулинський. Нація. Культура. Література. К., 2010. С. 78 – 90.
9. Жулинський М. Як вгамувати духовну спрагу, або пошуки шляхів набуття втраченої Батьківщини / М. Жулинський. Нація. Культура. Література. Київ: Наукова думка, 2010. С. 61–76.
10. Зубенко А.С. Взаємодія особистісної та соціальної ідентичності (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. філос. наук. Харків: Харків. унів. повітряних сил, 2005. 21 с.
11. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала. Київ: Видавничий дім «Киево-Могилянська Академія», 2005. 32 с.
12. Кримський С. Культура розкриває внутрішню безмежність людини // Культурологічна думка. 2009. №1. С. 18–26.
13. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2003. 240 с.
14. Крип'якевич І. Український світогляд // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 2001. С. 151–166.
15. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2008. 405 с.
16. Пахльовська О. Українська культура у вимірі «пост»: посткомунізм, постмодернізм, пост вандалізм // Сучасність. Ч.10. 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.traducionalist.info/forum/44-172-1>
17. Попович М. Концепція національної ідеї та механізми її впровадження / Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / М. В. Попович, А. М. Єременко, В. Б. Фадєєв. Київ : Український центр духовної культури, 2005. 328 с.
18. Пути и перепутья современной цивилизации / Ю. Н. Пахомов [и др.] ; НАН Украины. К. : [б.и.], 1998. 432 с.
19. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. Київ: Вид-во «К.І.С.», 2011. 240 с.
20. Сміт Е. Д. Національна ідентичність. Київ: Основи, 1994. 224 с.
21. Тоффлер А. Футурошок. Санкт-Петербург: Лань, 1997. 464 с.
22. Тоффлер Е. Третя Хвиля. К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
23. Український соціум /за ред. В. Крисаченка. Київ: Знання України, 2005. 792 с.
24. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ: Вид-во «Орій», 1992. 230 с.
25. Шлемкевич М. Загублена українська людина. Київ: МП «Фенікс», 1992. 168 с.

Nadiya Lazarovych

MARKERS OF THE MODERN SOCIO-CULTURAL SPACE OF UKRAINE AND THE PROBLEM OF IDENTITY FORMATION

Ivan Franko National University of Lviv,
University street, 1, Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: thc.dep.philosophy@lnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0001-9664-3040

The tendency of formation of identification strategies and practices in the modern Ukrainian society, which is characterized by multivariate and mosaic, is outlined. The influences of globalization, the dominance of technoculture models, the loss of axiological priorities and traditional patterns of culture in modern Ukrainian society are analyzed. Modern Ukrainian culture is involved in the vortex of civilization processes of globalization-nonlinear large-scale interactions of intercultural assimilation and integration. As a result of globalization processes and the dominance of models of technoculture in the Ukrainian socio-cultural space, there is a dominance of standards of mass culture, the principles of standardization and replication. In turn, the «ambivalence» and «double standards» of the colonial Soviet past only complicate the formation of Ukraine's socio-cultural identity and axiological priorities.

The formation of the discourse of identity of modern socio-cultural discourse of Ukraine is influenced by the concepts of cultural pluralism, which are embodied primarily in the provisions of multiculturalism (significance of diversity of cultural forms), transculturalism (value system formed at the transnational level), interculturalism (dialogic paradigm).

The article proposes to outline ways to overcome the identification uncertainty of Ukrainian society (based on the analysis of the works of classical and modern researchers). It was emphasized that the formation of identity in modern Ukrainian society was complicated by long-term attempts to eradicate national values and ideas, the suppression of national consciousness and the destruction of historical memory and national achievements. It is determined that in the context of civilizational changes and the current crisis situation in the formation of socio-cultural identity a person turns to the basic archetypes of spirituality and substantiality. The need for the current socio-cultural situation of today determines the appeal to the ethno-national and spiritual heritage of the Ukrainian people, which are able to serve as an important axiological constant in the existence of our nation.

Стаття надійшла до редколегії 17.10.2021

Прийнята до друку 21.11.2021